

Motion till riksdagen

1989/90:Kr222

av Gunhild Bolander och Ulla Pettersson

(c,s)

Användning av metallsökare

Sverige har drabbats av en ny typ av organiserad brottslighet – en systematisk utplundring av fornlämningar, dvs. gravar, boplatser och skattfyndplatser, med hjälp av metallsökare.

Plundringar av fornlämningar med metallsökare är dock ingen ny företeelse. Det är ett internationellt problem som har utvecklats under 1970- och 1980-talen och som i Sverige – i första hand på Gotland med dess stora antal förhistoriska skattfynd – nådde sin kulmen under åren kring 1980. I t.ex. England har privatbruket av metallsökare bl.a. utvecklat sig till att det nu finns 10 000-tals aktiva skattletare, ett stort antal skattsökarklubbar samt två månatliga tidskrifter som enbart vänder sig till denna ständigt växande skara. Redan 1981 rekommenderade Europarådet de europeiska regeringarna att skaffa sig kontroll över försäljningen av metallsökare.

1982 behandlades problemet av den svenska riksdagen, då det i motionen 1981/82:565 ställdes krav på en lagändring för att skydda fornlämningarna. Frågan utreddes därefter av Arkeologikutredningen, som följande år lämnade sitt delbetänkande Ds U 1983:3.

Detta ledde till ändringar i fornminneslagen (prop 1984/85:128, bet. KrU15, rskr 269) som trädde i kraft den 1 juli 1985. All användning av metallsökare på Gotland förbjöds i princip. I övriga Sverige fick metallsökare inte användas på fast fornlämning eller där fornfynd tidigare hade gjorts. Bestämmelserna överfördes i huvudsak oförändrade till lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (prop 1987/88:104, bet KrU21, rskr 390). Den som bryter mot förbudet mot användning av metallsökare kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader (2 kap 21 § nämnda lag). Samma straffskala gäller för bl.a. den som inte anmäler fornfynd (se 2 kap 5 §) eller som bryter mot bestämmelserna om förbud mot att bl a rubba fast fornlämning (se 2 kap 6 §).

Efter införandet av förbudet mot användning av metallsökare följde några år då inget missbruk av metallsökare kunde iakttas på Gotland, tills plötsligt en våg av plundringar drabbade ön våren 1989. Samtidigt iaktogs samma utveckling på Öland och även inom fornlämningsrika områden på det svenska fastlandet. De nya plundringarna har en för svenska förhållanden helt ny karaktär:

- förövarna är proffs som har denna verksamhet som en ytterligt givande inkomstkälla,
- en väl organiserad brottslighet i form av mindre och större, inhemska och

- internationella ligor som opererar nattetid i flera bilburna grupper om vardera 2-4 man,
- välplanerat förarbete, arkeologiska kunskaper, systematisk uppläggnig och effektivt genomfört fältarbete,
- bästa tänkbara utrustning,
- betydligt större omfattning än tidigare, där även Öland och det svenska fastlandet inbegrips.

Den nya typen av plundringar är mycket hänsynslösa. Gravar vandaliseras och länsas på föremål. Boplatser och skattfyndplatser i åker med växande gröda plundras utan hänsyn till att grödan skadas allvarligt. Förövarna är dessutom ytterst effektiva och har under några månader åstadkommit större skada på fornlämningar och kulturarv än vad de tidigare plundringarna sammantaget åstadkom under flera år. En bidragande orsak till plundringsvågen är de både nationellt och internationellt sett kraftigt stigande priserna på mynt och andra antikviteter.

I samband med försöken att stävja den brottsliga verksamheten under 1989 har det klart framgått att det finns ett avgörande hinder för polisarbetet, nämligen den låga straffsatsen. En straffsats på böter eller fängelse i högst sex månader står definitivt inte i paritet med de utomordentligt höga ekonomiska vinster som plundringarna ger vid försäljning av antikviteterna. Brottet får dessutom låg dignitet och prioriteras inte i polisarbetet. En annan följd av den låga straffsatsen är att utredningsarbetet försvåras i och med att möjligheterna till bl.a. anhållande är betydligt mindre än vid grövre brott.

Med hänvisning till den nya organiserade brottsligheten ter sig den nuvarande lagstiftningen ologisk. Ett typiskt exempel på detta är stölden av den s.k. Havorringen. Den nära 2 000 år gamla, helt unika och oersättliga guldhalsringen stals från länsmuseum Gotlands Fornsal år 1986. Brottet rubricerades som grov stöld, vilket innebär en straffpåföljd av lägst sex månaders och högst sex års fängelse.

Havorringen påträffades 1961 av arkeologer vid utgrävningen av en fornborg. Hade ringen däremot hittats olagligt av privatpersoner med hjälp av metallsökare och sedan sålts på den svarta marknaden skulle detta ha rubricerats som brott mot kulturminneslagen och beivrats med böter eller fängelse i högst ett år (höjt straffmaximum på grund av att det torde vara fråga om flera brott). Det ologiska i lagstiftningen förstärks av det faktum att den sistnämnda brottsligheten faktiskt kan betecknas som grövre, eftersom ringen och dess fyndomständigheter därmed aldrig hade blivit dokumenterade.

Det anförda visar enligt vår mening att straffskalan för de aktuella brotten mot kulturminneslagen måste skärpas. Beroende på omständigheterna är brotten lika straffvärda som stöld eller grov stöld. Antikviteter betingar i dag allt högre ekonomiska värden. De nya organiserade plundringarna under lång tid är noggrant planlagda, systematiskt upplagda och yrkesmässigt utförda med hjälp av olagliga redskap. Dessutom har man fasta uppköpare som i sin tur har en fast kundkrets. Det är en verksamhet som enbart syftar till att förövarna ska komma över så många och så dyrbara föremål som möjligt under kortast möjliga tid för att tjäna så mycket pengar som möjligt. Det

rör sig om en systematisk utplundring av det svenska kulturarvet. Den straffsats som idag gäller för brott mot kulturminneslagen bör behållas men ett tillägg bör göras som gäller grovt brott.

I sammanhanget kan erinras om att det på ett annat område inom specialstraffrätten, nämligen jakträtten, finns en straffskala för jaktbrott som i normalfallet överensstämmer med den i kulturminneslagen men att vid grovt brott skall dömas till fängelse i högst två år (44 och 45 §§). Vi anser att man också – efter modell i jaktlagen (49 §) – bör vidga de nuvarande möjligheterna i kulturminneslagen till förverkande av metallsökare (2 kap. 21 § tredje stycket) till att avse även exempelvis fortskaffningsmedel som använts vid brottets genomförande.

En högre straffsats ger också som ovan berörts fördelar i samband med utredningsarbetet, bl a vad gäller reglerna för tvångsåtgärder. Då de professionella lögarna är internationella möjliggör det högre straffet att polisen kan samarbeta med utländsk polis och t ex göra husrannsakan i andra länder. Detta innebär att polisen ges möjlighet att ingripa mer effektivt mot den nya organiserade och internationella brottsligheten. Framför allt får emellertid ärendena högre dignitet och därmed prioritet hos polisen.

Vad som anförts i motionen ger stöd för att det också kan finnas skäl att vidga förbudet mot att använda metallsökare till att avse även andra delar av Sverige, i första hand Öland. Vi förutsätter att riksantikvarieämbetet uppmärksammar denna fråga och, om så bedöms erforderligt, gör erforderliga framställningar till regeringen.

Vi förutsätter att riksantikvarieämbetet också överväger om det är motiverat och lämpligt att införa licenskrav för innehav av metallsökare.

■ Då frågan om reglering av privatbruket av metallsökare har utretts så sent som i början av 1980-talet bör frågan om en höjning av straffsatsen kunna snabbbehandlas. Tidsfaktorn är ytterst viktig, eftersom en både fortsatt och utökad verksamhet med förödande konsekvenser kan förväntas redan fr.o.m. våren 1990.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen beslutar att i enlighet med vad i motionen anförts skärpa straffen för vissa brott mot kulturminneslagen och att vidga förverkandemöjligheterna enligt lagen.

Stockholm den 18 januari 1990

Gunhild Bolander (c)

Ulla Pettersson (s)